

Батрименко Олег Володимирович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-0211-248X>

e-mail: batrymenko@ukr.net

Борсук Артур Сергійович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-4092-1720>

e-mail: borsuk1312@gmail.com

МІЛІТАРИЗМ ЯК ЧИННИК СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Резюме

В статті зосереджується увага на впливі мілітаризму на державну політику ХХ-ХХІ столітті. Спираючись на емпіричні дослідження, автори досліджують мілітаризм як чинник прийняття політичних рішень, а також які переваги це надало. Розглядається питання трактування явища мілітаризму та як цей досвід можна використати в нових політологічних досліджень, а також припустити, що глибше розуміння мілітаризаційних процесів є необхідним для прогнозування геополітичних ситуацій та аналізі політики країн світу.

З'ясовано, що на мілітаризацію впливають політичні фактори. Деякі уряди використовують військову потужність для зміцнення політичного контролю або для відволікання уваги від внутрішніх проблем. А збільшення військового впливу вже слугує як засіб політичного тиску та досягнення стратегічних цілей на міжнародному рівні. Сучасні збройні конфлікти вказують на те, що традиційні методи визначення переможців та переможених втрачають свою значимість через масштаб та різноманітність. Зазначен, що глобальні суперечності ускладнюються не лише військовими діями, але й політичними стратегіями, технологічними досягненнями, інформаційною війною, гібридними загрозами та іншими аспектами.

Ключові слова: національна безпека, геополітика, зовнішня політика, внутрішня політика, групи інтересів, мілітаризм, державна політика.

Вступ

Загрози національній безпеці та наявні конфлікти стимулюють посилення функцій військових структур. У контексті геополітичних напружень, терористичних загроз та регіональних протиріч, деякі країни можуть збільшувати свої витрати на оборону та військові цілі для забезпечення національної безпеки. Усі ці фактори взаємодіють між собою і визначають сучасні тенденції мілітаризації країн. Для забезпечення стабільності та миру важливо розуміти і аналізувати ці причини, знаходити баланс між потребами у обороні та цивільними питаннями, а також активно вживати превентивних заходів для уникнення збройно-політичних конфліктів. Цей еволюційний процес у політичній науці потребує уважного аналізу, оскільки він формує нову реальність світового порядку і визначає роль кожної держави в сучасній світовій політиці та структурі міжнародних відносин.

У дослідженні впливу мілітаризму на державну політику США варто відзначити ідеї та концепції таких зарубіжних мислителів: А. Ставрїякіс, А. Вангтса, М. Манна, А. Бачевича, М. Кревельда, Г. Кіссінджера.

Методи дослідження

Метою статті є з'ясування впливу мілітаризму на сучасну державну політику. Під час написання статті було використано структурно-функціональний, системний та історичний методи дослідження які дозволили систематизувати, узагальнити і спрогнозувати дослідження розвитку подій в їх історичній ретроспективі.

Результати дослідження

На початку XXI століття швидкий розвиток подій, який викликав ряд серйозних проблем і загроз для міжнародного співтовариства, національних урядів і наукової громадськості. Найбільш значущими були повномасштабні воєнні дії Росії на території України у 2022 році, що призвело до необхідності швидкої та розгорнутої мілітаризації Європи. У цивільному секторі це спричинило критичне зростання соціально-економічної нерівності, кризи середнього класу і, в результаті, збільшення радикальних лівих і соціальних рухів, а також правих і націоналістичних організацій. Інші проблеми включають розвиток екстремізму, виникнення нових квазідержавних і воєнізованих структур, техногенні катастрофи та епідемії, ресурсну нестабільність, збільшення впливу національних держав у глобальному контексті, перебудову наднаціональних та регіональних політико-економічних утворень, кризи глобальної безпеки, провал геополітичної стратегії США і прояв слабкості країн Заходу у протистоянні з новими викликами, які потребують енергійних та вольових політичних рішень.

Усі ці виклики, загрози та кризи потребують створення нових, ефективних і життєздатних формувань світового порядку, перегляду

існуючих безпекових стратегій, розвитку комунікацій між державною владою, бізнесом та громадськістю, боротьби з «подвійними стандартами» як серед населення, так і на вищих рівнях управління, а також розробки якісних управлінських моделей для потужних військово-промислових комплексів і перегляду ролі впливових груп інтересів у сучасній державній політиці. В цьому контексті з'являється критична необхідність в дослідженні мілітаризаційних процесів держав, а також самого терміну «мілітаризм» з подальшим виокремленням його позитивних та негативних сторін.

Мілітаризм є однією з ключових та найпотужніших ознак соціальних утворень, оскільки він є найвиразнішим і концентрованим проявом національного, культурного та класового інстинкту для самозбереження. Це базовий інстинкт, що виражається в найпростіших формах. Історія мілітаризму в глибокому розумінні розкриває сутність людського розвитку та його головну динамічну силу, а вивчення капіталістичного мілітаризму дозволяє розкрити найприхованіші та менш очевидні корені капіталізму [1].

Після завершення «холодної війни» та розпаду «імперії зла», світ вирушив у напрямку демілітаризації та скорочення військових ресурсів. Збройні сили переглядали свої стратегії безпеки та управління конфліктами, звертаючи увагу на такі загрози, як тероризм, міжнародна стабільність, кібератаки та глобальні проблеми. Реструктуризація спрямовувалася на розвиток більш гнучких та адаптивних оборонних моделей. Геополітична обстановка також зазнала очевидних змін: замість біполярного світу з двома великими блоками формується багатополлярний порядок. Держави розпочали співпрацювати в новому міжнародному середовищі, де на перший план виступили не лише військові засоби, але й економічна, технологічна та інформаційна сила [2].

Збройно-політичні конфлікти, які входять у сферу суспільних відносин, зазнають змін у залежності від еволюції соціального контексту, в якому вони виникають. На початку XXI століття спостерігається поява нового типу збройно-політичних конфліктів, відмінних від традиційних класичних війн. Особливістю сучасності є збільшення міждержавних воєнних суперечок та зростання масштабів збройно-політичних конфліктів, у яких недержавні суб'єкти грають все більшу роль. Різноманітність форм та методів у цих суперечках, зникаючі межі між регіональними та локальними конфліктами та «великою» війною, вимагають нового розуміння особливостей сучасних збройно-політичних конфліктів.

Ефективність збройних сил країн Заходу зараз ставиться під сумнів, і державам необхідно переосмислити свої стратегії, звернувши увагу на комплексний підхід до сучасних збройно-політичних конфліктів. Стратегії держав мають враховувати широкий спектр можливих конфліктів, від класичних збройних зіткнень до складних психологічних війн і ефективних дипломатичних рішень на міжнародному рівні. Гнучкість та адаптивність до змін у геополітичних умовах є надзвичайно важливими в сучасному світі [3].

Під час «холодної війни», міжнародне співтовариство зіштовхнулось з складною проблемою: як уникнути потенційно руйнівної «великої» війни, яка могла б мати глобальні наслідки. Одним з ключових заходів для досягнення цієї мети було обмеження розповсюдження озброєння. У зв'язку з ядерною загрозою основною метою став контроль і збереження балансу сил [4].

Реальний баланс сил означає ситуацію, коли жодна зі сторін не може легко перемогти у війні. Військові потужності були приблизно рівними, і поняття балансу сил можна було оцінити на основі кількісних критеріїв, визначених в домовленостях про контроль над зброєю. Цей формальний баланс сил вважався інструментом для запобігання сприйняття будь-якого дисбалансу, який може призвести до масштабних збройно-політичних конфліктів [5].

На жаль, після закінчення епохи холодної війни загроза глобальних конфліктів не тільки не зникла, а й отримала нові аспекти. Сучасні конфлікти демонструють, що війни стають все більш складними для перемоги, а концепція балансу сил перетворилася на неоднозначну й складну реальність.

Спостерігаючи за світовими подіями можна виокремити ряд війн, які виявилися практично невиваженними. У багатьох сценаріях, особливо в міжнародних збройно-політичних конфліктах, немає чіткого рівня сил. Поки Сполучені Штати Америки втрачають своє колишнє беззаперечне лідерство, інші армії держав світу стають дуже різноманітними в їхніх можливостях і тактиці.

Вплив військово-промислового комплексу на формування оборонної стратегії США є значним. Оборонні компанії активно просувають інтереси своєї галузі і можуть впливати на ключові рішення щодо оборонної політики та розподілу оборонного бюджету. Часто корпоративні інтереси взаємодіють з національними геополітичними цілями у багатьох сценаріях.

Також вплив військово-промислового комплексу може призводити до зміщення акценту у зовнішній політиці [6]. Держави Заходу, такі як США, часто знаходяться під тиском від ключових учасників на міжнародній арені. У таких умовах вони змушені збільшувати витрати на оборону і зміцнювати свій глобальний військовий вплив. З іншого боку, військово-промисловий комплекс активно бере участь у закупівлі військової технології та обладнання для вирішення стратегічних завдань [4].

Мілітаризація вказує на готовність країни або суспільства до ведення війни та включає такі аспекти, як підтримка постійної військової структури і активний розвиток передових військових технологій та можливостей. Конфлікти різного масштабу й інтенсивності відбуваються у різних частинах світу, і коли державні сили, такі як поліція і армія, активно посилюються та використовуються для протидії «загрозам», це сприяє мілітаризації та війнам [5].

Звісно, не всі суспільства, які виявляють інтерес до військових аспектів, мають мілітаристські тенденції у вищому розумінні цього поняття. Ці інтереси можуть збільшуватися вздовж шкали мілітаризму і можуть бути сприятливими, коли знаходяться на лівому кінці цієї шкали, але поступово набувають все більш негативних наслідків, переходячи до правого кінця цього спектру. Коли зацікавленість громадянського суспільства у військових питаннях починає впливати на прийняття військових рішень або на політичні рішення держави, цю державу можна назвати мілітаристською. Місце цієї критичної точки може варіюватися для кожного суспільства або змінюватися в часі для того ж суспільства [7].

Таким чином, витрати на мілітаризацію включають багато аспектів і визначаються не тільки фінансовими витратами, але і втратами людського життя та міжнародними наслідками. Мілітаризація означає зростання впливу та значення військових структур у суспільстві, і має багато причин, включаючи економічні, політичні, соціокультурні та безпекові аспекти. Цей явище можна розглядати як складний процес, який обумовлений різними факторами [8].

Однак, необхідно також враховувати ризики, що виникають внаслідок надмірної мілітаризації та впливу військово-промислового комплексу. Збільшення видатків на оборону може спричинити витрати ресурсів, які можуть бути використані неефективно, внаслідок чого страждають соціальний та економічний розвиток.

Однією з основних причин мілітаризації є економічні переваги. Виробництво та продаж зброї, військової техніки та послуг для військових є важливим сектором економіки багатьох країн. Великий військово-промисловий комплекс створює робочі місця та сприяє науково-технічному прогресу, проте може також збільшити залежність суспільства від військового виробництва.

Мілітаризм має значний вплив на зовнішню політику сучасних держав через декілька ключових аспектів. Висока військова потужність забезпечує захист національних інтересів та безпеку союзників. Значні витрати на оборону визначають економічну стратегію країн та їх позицію у світовій економіці [9].

Військово-промисловий комплекс відіграє ключову роль у реалізації державної політики США та країн Європи. Ресурси, які надаються цим комплексом, не лише забезпечують національну безпеку, але й є важливим інструментом у вирішенні різноманітних викликів, що постають перед сучасними демократичними країнами [6].

У сучасному світі, важливою складовою національної безпеки та впливу на міжнародні відносини є оборонно-промисловий комплекс. Розвинений такий комплекс стає ефективним засобом втілення державної

політики, сприяючи у сфері національної оборони, технологічному розвитку, інноваціям та геополітичному впливу.

Однією з основних ролей розвиненого оборонно-промислового комплексу є гарантування національної безпеки. Здатність країни захищати свої інтереси та реагувати на потенційні загрози залежить від ефективності, яку забезпечує оборонно-промисловий комплекс. Оновлена армія, високотехнологічна військова техніка та продуктивне виробництво надають збройним силам країни конкурентну перевагу на міжнародній арені.

Прогрес у технологіях, який створюється добре розвиненим оборонно-промисловим комплексом, є головним мотиватором технологічних інновацій та економічного просування. Частина значущих технологій, спочатку призначених для військового застосування, в подальшому застосовується у цивільних галузях, сприяючи прогресу науки, медицини, транспорту та інших галузях. Відкриття та вдосконалення, що походять від добре розвинутої оборонної промисловості, сприяють інноваційному розвитку економіки та загальному національному просуванню [4].

Великий вплив держави в дипломатичному та геополітичному плані значно залежить від міцності її військових сил. Розвинений військово-промисловий комплекс дає країні можливість мати стратегічний вплив та брати активну участь у міжнародних відносинах. Завдяки сполученню дипломатичних і оборонних зусиль, країна може визначати своє місце на світовій арені та захищати свої національні інтереси [5].

З іншого боку, розвиток військово-промислового комплексу породжує важливі завдання та виклики для країни. Підтримка великої та технологічно розвинутої військової структури вимагає значних фінансових вкладень. Це може призвести до розподілу ресурсів і конфліктів із соціальними та економічними потребами суспільства. Тому добре розвинений оборонно-промисловий комплекс не просто забезпечує безпеку, але також активно сприяє технологічному, економічному і дипломатичному прогресу країни. Шляхом ефективного використання ресурсів цього комплексу, країна може відігравати ключову роль у світовій арені та впливати як на свій власний розвиток, так і на перспективи міжнародних відносин [4].

Протягом XX століття військово-промисловий комплекс став предметом інтенсивної конкурентної динаміки між країнами [10]. Гонка у зброї призвела до швидкого розвитку військових технологій. Друга світова війна відіграла значну роль у прискоренні розвитку військово-промислового комплексу, особливо в області ракетних технологій і ядерної зброї.

Починаючи з кінця XX століття, військово-промисловий комплекс пережив новий етап розвитку, який характеризується збільшеною роллю інформаційних технологій. Прогрес у кібернетичних системах, штучному інтелекті та безпілотних літальних апаратах впроваджується в сучасну військову техніку. Глобалізація та швидкість обміну інформацією роблять

військово-промисловий комплекс більш схильним до кібератак, і це підвищує актуальність кібербезпеки у військовому вимірі.

Однак із технологічним прогресом з'являються нові виклики, такі як етичні питання щодо використання штучного інтелекту військовими структурами та проблеми контролю за поширенням зброї масового знищення. Майбутній розвиток військово-промислового комплексу, безперечно, буде визначатися динамікою міжнародних відносин, геополітичними стратегіями і науково-технічним прогресом. Розуміння впливу технологій на світову безпеку та глобальну стабільність стає важливим викликом для міжнародної спільноти.

Висновки

Проаналізувавши мілітаризму як чинник сучасної державної політики країн світу, варто зробити декілька основних підсумків. По-перше, наразі, світ проходить нову хвилю мілітаризаційних процесів, які стали наслідком повномасштабного вторгнення росії в Україну і розгортання бойових дій з високим рівнем інтенсивності. У світлі сучасних геополітичних реалій можна визнати, що правове регулювання розвитку мілітаризму та стримування зростання військово-промислового комплексу залишається важливим завданням для забезпечення глобальної безпеки та уникнення нових загроз міжнародному порядку. Оновлення та розширення таких міжнародних угод сприятиме підтримці миру та стабільності в сучасному світі. По-друге, економічні ресурси, що виділяються на розвиток оборонно-промислового комплексу, слугують каталізатором інновацій та розвитку високотехнологічних галузей. Європейські держави вкладають значні кошти в наукові дослідження, розробку нових технологій і виробництво військової техніки. Це сприяє не лише розвитку обороноздатності, але й створенню передових технологій, які можуть бути застосовані в цивільному секторі.

Оцінка ресурсів військово-промислового комплексу допомагає вибудовувати та реалізовувати зовнішньополітичні цілі. Розробка та виробництво високоточної зброї, військової техніки та засобів розвідки роблять європейські країни важливими гравцями на міжнародній арені. Ці ресурси можуть бути використані для посилення позицій у міжнародних переговорах, участі у миротворчих операціях та забезпеченні регіональної стабільності.

З вищезазначеного також можна зробити висновок, що військово-промисловий комплекс є не лише чинником забезпечення національної безпеки, але й важливим елементом у вирішенні більш широких національних завдань. Розвиток оборонно-промислового комплексу став частиною стратегії, спрямованої на зміцнення позицій країни у світі, забезпечення стабільності та суб'єктності у міжнародних відносинах.

Список послань

1. Mann, M. (1984). *Capitalism and Militarism. У War, State and Society* (с. 25–46). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1007/978-1-349-17414-0_2
2. Kestnbaum, M., & Shaw, M. (1993). Post-Military Society: Militarism, Demilitarization and War at the End of the Twentieth Century. *Contemporary Sociology*, 22(3), 401. <https://doi.org/10.2307/2074528>
3. Stavrianakis, A., & Selby, J. (2014). *Militarism and international relations: Political economy, security, theory*. Taylor & Francis Group. <https://www.routledge.com/Militarism-and-International-Relations-Political-Economy-Security-Theory/Stavrianakis-Selby/p/book/9781138797413>
4. Військово-морська міць та її межі / М. Паламарчук . Київ: Наш формат, 2019. 200 с.
5. Дипломатія / Г. Кіссинджер; Пер. з англ. М. Гоцацяка, В. Горбатська. Київ: Вид. група КМ-БУКС, 2018. 864 с.
6. Cuff, R., & Gillis, J. R. (1991). The Militarization of the Western World. *The Journal of American History*, 77(4), 1377. <https://doi.org/10.2307/2078336>
7. Johnson, C. (2007). *Sorrows of Empire: Militarism, Secrecy, and the End of the Republic*. Holt & Company, Henry.Gillis, John R. The Militarization of the Western World. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
8. Albion, R. G., & Vagts, A. (1939). A History of Militarism: Romance and Realities of a Profession. *The American Historical Review*, 44(2), 318. <https://doi.org/10.2307/1839025>
9. Mead, W. R., & Bacevich, A. J. (2005). The New American Militarism: How Americans Are Seduced by War. *Foreign Affairs*, 84(5), 174. <https://doi.org/10.2307/20031732> Bernhard, M. (2011). The Leadership Secrets of Bismarck: Imperial Germany and Competitive Authoritarianism. *Foreign Affairs*, 90 (6),152.
10. Bernhard, M. (2011). The Leadership Secrets of Bismarck Imperial Germany and Competitive Authoritarianism. <https://www.foreignaffairs.com/reviews/review-essay/2011-10-16/leadership-secrets-bismarck>.

References

1. Mann, M. (1984). *Capitalism and Militarism. У War, State and Society* (с. 25–46). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1007/978-1-349-17414-0_2
2. Kestnbaum, M., & Shaw, M. (1993b). Post-Military Society: Militarism, Demilitarization and War at the End of the Twentieth

- Century. *Contemporary Sociology*, 22(3), 401. <https://doi.org/10.2307/2074528>
3. Stavrianakis, A., & Selby, J. (2014). *Militarism and international relations: Political economy, security, theory*. Taylor & Francis Group. <https://www.routledge.com/Militarism-and-International-Relations-Political-Economy-Security-Theory/Stavrianakis-Selby/p/book/9781138797413>
  4. Naval Power and its Limits / Palamarchuk M. - K.: Nash Format, 2019. - 200 с.
  5. Diplomacy / G. Kissinger; Translated from English by M. Hotsatsiuk, V. Horbatko - Kyiv: KM-Books Publishing Group, 2018. 864 p.
  6. Cuff, R., & Gillis, J. R. (1991). The Militarization of the Western World. *The Journal of American History*, 77(4), 1377. <https://doi.org/10.2307/2078336>
  7. Johnson, C. (2007). *Sorrows of Empire: Militarism, Secrecy, and the End of the Republic*. Holt & Company, Henry.Gillis, John R. The Militarization of the Western World. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
  8. Albion, R. G., & Vagts, A. (1939). A History of Militarism: Romance and Realities of a Profession. *The American Historical Review*, 44(2), 318. <https://doi.org/10.2307/1839025>
  9. Mead, W. R., & Bacevich, A. J. (2005). The New American Militarism: How Americans Are Seduced by War. *Foreign Affairs*, 84(5), 174. <https://doi.org/10.2307/20031732>
  10. Bernhard, M. (2011). The Leadership Secrets of Bismarck: Imperial Germany and Competitive Authoritarianism. *Foreign Affairs*, 90 (6),152
  10. Bernhard, M. (2011). The Leadership Secrets of Bismarck Imperial Germany and Competitive Authoritarianism. <https://www.foreignaffairs.com/reviews/review-essay/2011-10-16/leadership-secrets-bismarck>

Oleg Batrymenko

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0003-0211-248X>

e-mail: batrymenko@ukr.net

Artur Borsuk

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0003-4092-1720>

e-mail: borsuk1312@gmail.com

**MILITARISM AS A FACTOR OF MODERN STATE
POLICY**

Abstract

The article focuses on the impact of militarism on state policy in the twentieth and twenty-first centuries. Drawing on empirical research, the authors examines the ways in which militarism has been integrated into state decision-making and the benefits it has brought. The article also examines the interpretation of militarism and how this experience can be used in new political studies, suggesting that a deeper understanding of militarisation processes is necessary for predicting geopolitical situations and analysing the policies of countries around the world.

Militarisation is also influenced by political factors. Some governments use military power to strengthen political control or to divert attention from domestic problems. Increasing military influence serves as a means of political pressure and achieving strategic goals at the international level. Contemporary armed conflicts indicate that traditional methods of determining winners and losers are losing their significance due to their scale and diversity. Global contradictions are complicated not only by military actions, but also by political strategies, technological advances, information warfare, hybrid threats and other aspects.

Keywords: national security, geopolitics, foreign policy, domestic policy, interest groups, militarism, public policy.

Стаття надійшла до редакції 12.04.24

© Батрименко О. В., Борсук А. С., 2024